

BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA MANTIQUIY MASALALAR USTIDA ISHLASH

Abduraxmonov Umidjon Shoqosim o'g'li¹

Homidov Homidjon Munavarjonovich²

Qo'qon davlat universiteti o'qituvchisi¹

Qo'qon davlat universiteti talabasi²

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf matematika darslarida mantiqiy masalalar ustida ishlash jarayonining mazmuni, ahamiyati va metodik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda mantiqiy masalalarning o'quvchilarning tafakkurini, mustaqil fikrlashini, tahlil qilish va umumlashtirish qobiliyatini rivojlantirishdagi o'rni yoritilgan. Maqolada mantiqiy masalalar turlarini tanlash, ularni bosqichma-bosqich yechishga o'rgatish, o'quvchilarni faol fikrlashga yo'naltiruvchi interfaol metodlar va didaktik o'yinlardan foydalanish yo'llari ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, o'qituvchining rahbarlik faoliyati, savol-javob, tahlil, muhokama va muammoli vaziyatlarni yaratish orqali o'quvchilarda mantiqiy tafakkurni shakllantirishning samarali texnologiyalari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: mantiqiy masalalar, boshlang'ich ta'lim, matematika fani, tafakkur, tahlil qilish, muammoli vaziyat, interfaol metodlar, ijodiy fikrlash, o'quv faoliyati, didaktik o'yinlar.

Masalalar yechish boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishning muhim qismi bo'lib hisoblanadi. Boshlang'ich sinflarda sodda va mantiqiy masalalar o'quvchilar bilimlarini mukammallashtirishga xizmat qiladi. Ko'pgina masalalar bir necha usul bilan yechiladi. Bunday masalalarni yechishda tartibga rioya qilish bir usul bilan masala yechishni yaxshi o'zlashtirib olgandan keyingina yangi usulga o'tishi lozim. Bir necha usuldan eng qulayini tanlab olish kerak.

Masala yechish ishi masala yechish metodini yaxshi tushunishga yordam beradi, o'quvchilarning tashabbuskorligini, masala yechish usullariga nisbatan topqirlik qobiliyatini rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga matematika darsligida juda ham ko'p uchraydigan masalalar va ularning yechimlarini topish haqidagi ma'lumotlarni biz 1-sinfdayoq ularga o'rgatib ulardagi bilish va fikrlash qobiliyatini o'stirib borishimiz juda ham muhimdir. Masala yechishga o'rgatishning muhimligi shundan iboratki, o'qituvchi o'zining asosiy e'tiborini matnli masalalar mazmunini matematika tiliga ko'chirishga qaratmog'i lozim. Masalalar yechishdagi hisoblash ishlari sonli masalalarni yechish malakalarini shakllantirish mashq qilishga nisbatan kamroq vaqtni talab qiladi. Masalan, biz o'quvchilarga masalaning yechimlari haqida to'liq tushuncha berganimizdan so'ng, bu yechgan masalamizning o'quvchi tushunib yecha olishi uchun biz masalaning eng ratsional qismini aniqlab va shu usulda masala yechishga ko'proq o'quvchini jalb qilishimiz kerak.

Masalalar yechish avvalo, mukammal matematik tushunchalarni shakllantirish, ularning dasturda belgilab berilgan nazariy bilimlarni o‘zlashtirishlarida favqulodda muhim ahamiyatga ega. Masalan, agar biz o‘quvchilarga qo‘shish haqida to‘g‘ri tushuncha shakllantirishni xohlasak, buning uchun bolalar yigindini topishga doir yetarli miqdorda sodda masalalarni deyarli har gal to‘plamlarni birlashtirish amalini bajarib yechish lozim.

Boshlang‘ich sinflar uchun matematikadan dasturda bolalarni masalalarni yechishga o‘rgatishga katta ahamiyat bergan. Bu dasturda bolalarga masalalarni yechishda ular oldindan o‘rgangan arifmetik amallarning xossaligidan foydalanishi va o‘zlariga ma‘lum bo‘lgan usullardan eng ratsionalini tanlay olishga o‘rgatish zarurligi ta‘kidlangan.

Boshlang‘ich sinf matematika darslarining asoslaridan biri bo‘lgan mantiqiy masalalarni yechishni, boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga mantiqiy masalalar bilan ishlash metodikasini o‘rgatishdir.

Matematikada masallar yechish nazariyani amaliyotga tadbiq qilishning eng muhim tabiiy yo‘lidir. Boshlang‘ich sinf matematika kursi maqsadga muvofiq tanlangan masalalar sistemasi asosida bayon qilinadi. Bu sistemada matnli masalalar kata o‘rin egallaydi. Arifmetik amallar orasidagi mavjud mazmunni ochishda tegishli oddiy matnli masalalardan foydalaniladi. Matnli masalalar bolalarni “Shuncha katta (kichik)”, “Shuncha marta katta (kichik) so‘zlari bilan ifodalanuvchi matematik munosabatlar bilan tanishtiruvchi muhim vosita hisoblanadi. Matnli masalalar ulush tushunchasini uqib olishda, geometrik tasavvurlarni shakllantirishda, shuningdek algebraik elementlarni qarab hiqishda katta yordam beradi. Bolalarni baho, miqdor, vaqt, tezlik va masofa orasidagi mavhud bog‘lanishlar bilan tanishtirishda matnli masalalarning ahamiyati kattadir. Matnli masalalarning sodda va murakkab turlari bo‘lib, sodda masalalarning ifodalanishi sistemasi kursdagi tegishli tushunchalarni singdirish mantiqiga buysundirilgan. Oddiy masalalar qatori I-sinfdan boshlab murakkab masalalar ham yechiladi. Ular ham egallangan nazariy bililarni takomillashtirish ishiga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari sodda masalalarni o‘zlashtirib olganlaridan keyin, ya‘ni ular shart va natijani ajratib olganlaridan keyin ma‘lum va noma‘lumlarni qiynalmay ajratadigan bo‘ladilar, masala yechishning dastlabki ko‘nikmalarini oladilar, shundan keyin darsga tarkibli masalalar kiritila boshlaydi. Mantiqiy masalalarni yechishga tayyorlash sodda masalalarni yechishdanoq boshlanadi. Eng oldin berilgan masala shartiga savol qo‘yish bilan bog‘liq bo‘lgan topshiriqni aytish kerak. Berilgan ma‘lumotlardan foydalanib, qanday savolga javob berish mumkinligini to‘g‘ri aniqlash malakasi tarkibli masala ustida bundan keyin ishlashda muhim rol o‘ynaydi. Bu malaka hamma o‘quvchida bir xil va tez shakllanmasligini hisobga olib, bu yo‘nalishdagi ishni o‘quvchilarning kuchlari yetadigan materialdan foydalanib, ya‘ni sodda masalalardan foydalanib ilgariroq o‘tkazish kerak.

Masala yechimining yozilishining har bir shakli va yechishning har bir yangi usuli masalaga yangicha qarash, yechish jarayonini oydinroq tushunish, berilganlar bilan izlanayotganlar orasidagi bog‘lanish va munosabatlarni

chuqurroq tushunish imkonini beradi. Bu esa mantiqiy masalaning ham didaktik, ham tarbiyaviy va rivojlantiruvchi funksiyalarini to‘laroq amalga oshirishga yordam beradi. Shu sababali darsning aniq maqsadlariga mos ravishda va matematika darslarida matnli masalalardan foydalanish maqsadlariga mos ravishda yechishning har xil usullaridan va masalalar yechilishining o‘quvchilar daftarlarida har xil shaklda yozilishlaridan omilkorona foydalanish kerak.

Mantiqiy masalalarni yechishga o‘tishda tahlilning roli ancha ortadi. U mantiqiyroq va har tomonlama bo‘lib qoladi. Bu vaqtda o‘qituvchi bolalarga mantiqiy tafakkur qobiliyatlarini rivojlantirish zaruratini va uni xususiydan umumiyga olib borishni unutmashligi kerak.

Masalalarni yechishda shunday taxlash tavsiya etiladiki, oson masala mantiqiy masaladan oldin yechilsin, ammo shu bilan birga mantiqiy masalani yechishning biror kalitini o‘z ichiga olsin. Oson masalani aniq yo‘l bilan yechishni berilganlardan izlanayotganga borish yo‘li bilan qarash kerak. Bunda shartni tahlil qilishdan ham, kattaliklar orasidagi bog‘lanishlardan ham, navbatdagi amal uchun sonlar juftini tanlashdan ham, tahlilning ba’zi elementlaridan ham foydalanish kerak. Bunda har doim tanlangan amal nima uchun kerakligini va u nimaga olib kelishini qarash kerak.

Masalalarni har xil usullar bilan yechishda masalalar yechimlarini taqqoslash usulidan ham foydalanish kerak. Bu usul ushbu savollarga javob berish imkonini beradi: qaysi usul ratsional? Bir usulning ikkinchi usuldan afzalligi nima?

O‘quvchilar tafakkurining rivojlanishida va ularda masala yechish malakasini shakllanishida masalaning yechilishiga har xil yaqinlashish imkoniyatlarini tushunib yetish va bu yaqinlashishlardan eng ratsionalini tanlashning ahamiyati katta. Masalalarni har xil usullar bilan yechishga intilish ham kursning amaliy yo‘nalganligini xarakterlaydi, chunki bolalar turmushda uchratishlari mumkin bo‘lgan amaliy masalalar har xil yechilish usullariga ega, matematika darsligida berilgan masalalardan foydalanib, ularni shunga tayyorlash kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Umidjon A., Oghiloy M. SCIENTIFIC AND THEORETICAL BASES OF ORGANIZING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES //PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS. – 2023. – C. 341.

2. Abduraxmonov U. UMUMTA‘LIM MAKTABLARIDA O‘QUVCHILARNING MATEMATIKAGA KOGNITIV QIZIQISHLARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYASI //University Research Base. – 2024. – C. 93-94.

3. Shoqosim o‘g‘li A. U. et al. Technologies For Improving The Quality Of Educational Results Of Schoolchildren By Developing A Personalized Model Of Teaching Mathematics Through Interactive Stories //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – T. 6. – №. 11. – C. 1354-1365.

4. Shoqosim o‘g‘li A. U. UMUMTA‘LIM MAKTABLARIDA MATEMATIKA FANINI O‘QITISHDA MODELLASHTIRISH METODLARI VA ULARNING KLASSIFIKATSIYASI //ILM SARCHASHMALARI. – C. 104.

5. Sh A. U. The main approaches to the formation of the control action in younger schoolchildren in the process of teaching mathematics //INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036. – 2022. – Т. 11. – №. 11. – С. 142-150.
6. Абдурахмонов У. Ш. О ПОСТАНОВКЕ И ИССЛЕДОВАНИЮ ОДНОЙ КРАЕВОЙ ЗАДАЧИ ДЛЯ УРАВНЕНИЯ ТРЕТЬЕГО ПОРЯДКА ПАРАБОЛО-ГИПЕРБОЛИЧЕСКОГО ТИПА В ТРЕУГОЛЬНОЙ ОБЛАСТИ С ТРЕМЯ ЛИНИЯМИ ИЗМЕНЕНИЯ ТИПА //E Conference Zone. – 2022. – С. 118-121.
7. Abdurahmonov U. FUNKSIYA NOSILASI GEOMETRIK VA MEKANIK MA’NOLARI //Журнал интегрированного образования и исследований. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 135-138.
8. Абдурахмонов У. Ш. О КРАЕВОЙ ЗАДАЧЕ ДЛЯ УРАВНЕНИЯ ТРЕТЬЕГО ПОРЯДКА ПАРАБОЛО-ГИПЕРБОЛИЧЕСКОГО ТИПА В ТРЕУГОЛЬНОЙ ОБЛАСТИ. – 2022.
9. Abdurahmonov U. EKSTREMAL MASALALARNI YECHISHDA TENGSIKLIKLAR USULIDAN FOYDALANISH //Eurasian Journal of Academic Research. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 1239-1242.
10. Abduraxmonov U. S., No‘monova D. UMUMTA’LIM MAKTABLARI MATEMATIKA DARSLARIDA ZAMONAVIY DIDAKTIK VOSITALARINING QO‘LLANILISHI //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 9. – С. 160-165.
11. Abdurahmanov U. S. Application of Modern Information Technologies in Teaching Mathematics in General Education Schools //INTERNATIONAL JOURNAL OF INCLUSIVE AND SUSTAINABLE EDUCATION. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 20-24.
12. Sh A. U., Umarjonova S. A. TA’LIMNI BAHOLASHDA INNOVATSION YONDASHUV. PIRLS BAHOLASH DASTURI //University Research Base. – 2024. – С. 95-96.
13. Abduraxmonov U. UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA O‘QUVCHILARNING MATEMATIKAGA KOGNITIV QIZIQISHLARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYASI //University Research Base. – 2024. – С. 93-94.
14. Abduraxmonov U., Musayeva S. BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA INNOVATSION JARAYONNING PEDAGOGIK ASOSLARI //University Research Base. – 2024. – С. 91-92.
15. Abduraxmonov U., Temirova M. BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA INTEGRATSIYA. O‘QUVCHINI MUSTAQIL FIKRLASHGA YO‘NALTIRISHDA INTEGRATSIYALASHGAN TA’LIMNING ROLI //University Research Base. – 2024. – С. 87-88.
16. Sh A. U., Valijonova Z. A. BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA INNOVATSION YONDASHUV //University Research Base. – 2024. – С. 89-90.
17. Umidjon A. CONDITIONS FOR THE FORMATION OF STUDENTS'COGNITIVE INTERESTS //JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN. – 2023. – Т. 6. – №. 5. – С. 357-362.